

חיבשים לשוניים בפרשת שמיני עד

דקדוקי קריאה בפרשה במפטיר פרה ובהפטרות פרה ובראשון של תזריע

ט ד נִרְאָה: האלף בקמץ
ט ו וִירָא: הוא"ו בשווא נע ולא בפתח
ט טו וַיִּחַטְּאוּהוּ: הטי"ת בשווא נע בגלל הדגש. אין לקרוא וַיִּחַטְּאוּ ¹
ט כ וְהִמְכָּסָה: המ"ם בשווא נע
ט כד וַתֵּצֵא אֵשׁ: טעם נסוג אחור לתי"ו וכן הוא בהמשך בפרק י ב וַתֵּאָכֵל הטעם בתי"ו מלעיל, כן הוא בהמשך בפרק י ב
י א וַיִּקְרִיבוּ: עפי"י רוב, מוטעם בגרש ² . לֹא צִוָּה אֹתָם: הלמ"ד במרכא כפולה
י ד קָרְבוּ: שני טעמים באותה תיבה, יש לקרוא קודם את הגרשיים ולאחר מכן את התלישא ³
י ו רָאִשֵׁיכֶם: הרי"ש בקמץ גדול. אֶל-תִּפְרְעוּ: במונח לגרמיה ⁴ . אֲשֶׁר שָׂרַף ה': כך היא ההטעמה ולא כקורן ואחרים אשר הטעימו מרכא-טפחא
י י וְלֹהֲבֵדִיל: הלמ"ד בשווא נע, בכ"י לניגוד הלמ"ד הראשונה בחטף פתח להורות על הנעת השווא ולא על קריאת החטף עצמו ⁵
י יג חָקֶךָ וְחָק-בְּנֵיךָ: החי"ת בשני המקרים בקמץ קטן, כן הדבר בפסוק הבא. כִּי-כֵן צִוִּיתִי: הצד"י בקבוץ, בפסוק יח הצד"י בחירק
י יט וְאֶכְלֵתִי: במלעיל. הֵיטֵב בְּעֵינֵי ה': הה"א בפתח והי"ד דגושה ⁶
יא ז וְשָׁעָה שָׁעָה: תיבה ראשונה במלרע, אין טעם נסוג אחור. וְהוּא גֵרָה לֹא-יִגָּר: טעם טפחא בתיבתוהוא
יא ט בַּיָּמִים: הי"ד בקמץ ודגש חזק במ"ם הראשונה, רבים של 'ם' להבדיל מרבים של 'יום', כן הדבר בפסוק י
יא יג הַעֲזֹנִיָּה: העי"ן בקמץ קטן
יא יח וְאֶת-הָרָחֶם: במלרע
יא כב וְאֶת-הַסִּלְגָּם: הסמ"ך בקמץ קטן
יא לב וְכָל אֲשֶׁר-יִפֹּל-עָלָיו: כך היא ההטעמה ולא כקורן אשר הטעים מונח בתיבת יִפֹּל ⁷

¹או וַיִּחַטְּאוּ במבטא ה"ישראל" שאינו מבחין בין אל"ף לה"א...

²בתורה קדומה מוטעם בקדמא.

³מקומה של תלישא גדולה הוא תמיד על האות הראשונה של המילה, לכן לא הייתה אפשרות אחרת לסמן את הטעמים.

⁴יש מסתפקים במונח יחיד ואחריו פסק ואחריו רביע, אם הוא פסק שאחרי טעם מחבר או לגרמיה, שאז הוא מפסיק, כמו בפרשת נשא: שְׁנֵיהֶם | מְלָאִים. בתכנת הכתר הוצאת בר-אילן החליטו שהוא פסק (אפשר להבחין אם הפסק קרוב למילת המונח או רחוק ממנה). ראה עוד בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר ז"ל. לפי הרב ברויאר ישנם עוד שני מקומות נוספים בתורה בהם ישנו פסק לאחר המונח, וזה האחרון נחשב למונח לגרמיה למרות שאין רביע לאחריו: בספר בראשית בפרשת תולדת 'את מחלת' ובויקרא בפרשת אמר 'אשר יוצק על ראשו'.

⁵לגבי קריאת השווא כבר צוין כמה פעמים שמי שרגיל לקרוא שווא נע כסגול (המנהג הרגיל), אין טעם שישנה לחטף פתח בלא-גרונות.

⁶כמשפט ה"א הידיעה, אך לא כל המפרשים פירשו כך את הה"א. הפועל עם ה"א הידיעה צריך לבוא בזמן הווה (בינוני) ואין כן הדבר. ולכן קשה כאן ההכרעה האם מדובר בה"א הידיעה או ה"א השאלה.

⁷גם בסימנים תיבה זו משובשת על ידי מונח מיותר בתיבה אֲשֶׁר בנוסף לנאמר לעיל

יא לה יתן: קמץ בטיפחא
יא לו מעין: העין בשווא נח
יא מג תטמא: הת"ו בחירק ולא בשווא, משקל סביל (התפעל)
מפטיר שבת פרה במדבר יט:

ב ויקחו: וא"ו בשווא נע. אליך פרה: הפ"א רפויה
ז וּכְבֹּס: הבי"ת בסגול ולא בצירי, וכן בפסוק י. ואחר יבא אל-המחנה: טעם טפחא
בתיבת ואחר
יד באהל: הבי"ת בשווא
טז בחלל-חרב: געיה בב"ת הראשונה
יח הו-שם: געיה בה"א. בעצם: הבית פתוחה⁸. בחלל: העמדה קלה בב"ת לציין מיודע
הפטר שבת פרה יחזקאל לו טז:

יז ובעלילותם: העמדות קלות בב"ת ובלמ"ד הראשונה, יש לקרא 'וב-עלי-לותם'
כ שפטים: הטי"ת בשווא נח
כא באמר: העמדה קלה בב"ת
כג בהקדשי: הקו"ף בקמץ גדול ובדל"ת שווא נע. לעיניהם: כן צריך להיות, עדיין אפשר למצוא
חומשים משובשים שכתוב בהם לעיניהם.
כה ומפל-גלולים: מרכא, כהטעמה משנית, תחת הלמ"ד הראשונה
כו ורוח חדשה: יש להקפיד על הפרדת התיבות (בין חי"ת לחי"ת)
כח והייתם: טעם נסוג אחור ליו"ד
לא ומעללים: על אף הקושי, הלמ"ד הראשונה בשווא נח. ונקטתם: געיה בקו"ף
לג החרבות: ה"א בסגול והחי"ת בחטף קמץ
לד הנשמה: המ"ם בדגש חזק, מלשון שממה וכן הדבר בהמשך הפרק
לה והנשמות: בתוכנת הכתר הנ"ן בחטף פתח, יש לקרוא שווא נע ובכל מקרה, הנ"ן איננה
דגושה
לז אדרש: האל"ף בחירק

ראשון של תזריע:

יב ב וילדה: אי הקפדה על השווא נע בלמ"ד משבשת את המשמעות. וטמאה: המ"ם בשווא נע,
והאל"ף צריכה להשמע. לא לקרוא וטמה. וכן בפסוק ה
יב ד בדמי טהרה: אין מפיק בה"א. ימי טהרה: הה"א מופקת

⁸אופייני לה"א הידיעה לפני עין שבאופן חריג מנוקד בפתח

ימות השבוע. וכך נמצא בחלום פרעה שבע שנות שָׁבַע ולעומתן שבע שנות רעב, שהרי גם השָׁבַע והשפּע כמו גם הרעב והבצורת – המפתחות שלהם נמצאים בידי הקב"ה, שיש לו 70 שמות וכנגדם 70 שמות לירושלים – עיר הקודש, מקום מעונו. אם כן לא ייפלא שהמספר שבע הוא המספר המנצח ביהדות.

המספר שמונה – מעל הטבע

כותב המהר"ל: "ומספר שמונה למעלה מן הטבע לגמרי". עשת ימי הבריאה הם כנגד בריאת עולם החומר. ועל יום השבת, היום השביעי, נאמר: "וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכָתּוֹ.. וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל-מְלָאכָתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה"; לומר לך שמלאכת הבריאה הגיעה לתכליתה ולשלמותה, נתמלאה שֹׁבַע, זוהי שְׁבִיעוֹת הרצון של הקב"ה שהביא את העולם לכלל שכלול. לדברי המהר"ל הטבע הוא כעין סולם. הדבר הראשון הנתפס בחושים, הוא החומר המיוצג ע"י המספר שש. לעומתו העכל המזהה את החכמה הא-לוהית ביקום עם ההרמוניה בין כל הכוחות המשתתפים בקיום החיים בו – שלב זה מיוצג ע"י המספר שבע. העלב העלישי בסולם הוא היכולת של האדם להכיר בחוכמתו הרוחנית כי יש בורא לעולם ושהוא קבע משמעות ותכלית לטבע – שלב זה מיוצג ע"י המספר שמונה. המהר"ל מציין שהמספר שמונה, בהיותו קשור עם המערכת שלמעלה מן הטבע, הוא המספר המציין את התורה, שהרי התורה ניתנה לאחר 49 יום, שהם שבע פעמים שבע, כלומר, היא ניתנה ב"יום השמיני", יום לאחר ההשלמה של שבע במלואו (ולכן קבעו הגאונים לחגוג את שמחת תורה ביום שמיני עצרת שהוא מחוץ למסגרת של סוכות).

לא פלא הוא שהמספר שמונה מייחד את העם היהודי שהרי תפקידו בעולם הוא לקשר את האדם והעולם עם האל. והוא מוסיף שעד מתן תורה היו לבני האדם רק שבע מצוות, שבע מצוות בני נח, ואברהם אבינו נצטוו לקיים מצווה נוספת, ייחודית לזרעו – מצוות ברית מילה, והיא המצווה השמינית שניתנה לעם היהודי לקיימה ביום השמיני. ברית המילה מטביעה בחומר הגוף עצמו חותם ברית של קשר עם בורא העולם. הַשָּׁמַן מזכיר את השמונה, וידוע שהשמן אינו מתערבב עם שאר המשקים, והוא דולק ומפיץ אור, וכך עם ישראל – תפקידו להפיץ את האורה, התורה כדי לקשר את העולם עם הבורא, והוא עצמו אינו מעורב בין הגויים, בחינת: "חֵן-עַם לְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב".

נראה עתה את פרשתנו – 'שְׁמִינִי'. לפני היום השמיני היו שבעת ימי מילואים שמטרתם היתה לקדש את המשכן (נא לשים לב שגם כאן משתמשים בשורש קד"ש כדי לציין הפרדה). על היום השמיני אומרת הגמרא (מגילה י' ע"ב) שאותו היום הייתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ. לומר לך שעמחת הסיום של יצירת המשכן זהה לשמחת ה' ביום בריאת העולם. אך יש הבדל ביניהם – ביקום טָבַע הקב"ה חוקים קבועים, בעוד שעולם המשכן הוא עולם של נסים (ידוע שבבית המקדש התרחשו מדי יום עשרה נסים גלויים, וכן הותר לכוהנים ללבוש שעטנז), זהו עולם שמעל לטבע, שבו ה' משרה את שכינתו ומאפשר מפגש בין העולם העליון, העולם המופשט, לבין דרי העולם הזה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם". ביום השמיני יורדת השכינה ושורה על המשכן, וכך הוא הופך למוקד התפתחותה של מערכת היחסים המיוחדת בין הקב"ה ובין בני ישראל. בפרשיות הבאות נפגוש את "היום השמיני", אלא שהפעם הוא יטהר את המצורע, הזב והזבה ויחזיר אותם לחייהם הרגילים ולסביבתם הטבעית. וכך יוצא שלאחר שבעת ימי הטהרה הם חוזרים אל המשכן ביום השמיני להקריב את קרבנותיהם עם הכהנים שבשבעת ימי המילואים עברו תהליך דומה.

ט יט אליהוא (הגיגים¹⁰) וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאֵיל הָאֵלִיָּה וְהַמִּכְסָּה וְהַכֶּלֶת וְיִתְּרָת הַכֶּבֶד: הַפֶּסֶק אַחֲרֵי הַשּׁוֹר, אָף כִּי הֵיוּ מִצָּפִים אַחֲרֵי הָאֵיל.

וְאִין זֶה דּוּמָה לַהֶפְסֵק כִּמוֹ וַיֹּאמֶר מִשָּׁה וְאֶהְיֶה (שְׁמוֹת טז ו), שֶׁשׁ יֵשׁ שְׁנֵי הַבְּדִלִים: הָרִאשׁוֹן הוּא לְשׁוֹן יָחִיד שֶׁל הַפּוֹעֵל, וְשֵׁנִי שֶׁאֵין תִּיבוֹת נּוֹסְפוֹת בַּפֶּסֶק הַמְּחַבְּרֹת לִיאֵהוֹן וְלֹא לִמִּשָּׁה.
א'ה: הָאֵלִיָּה שֶׁל הָאֵיל קִרְבָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְזֶה לֹא קִיִּים בַּשּׁוֹר. אוֹלֵי זֶה טַעַם הַהִפְרָדָּה.

י א אליהוא (הגיגים) אֲשֶׁר לֹא צָוָה אֲתָם: כִּבְר הָעֲרֵתִי לִפְנֵי שְׁבוּעִיִּים עַל פִּי וַיִּקְרָא כִּי נֹרָא שֶׁהִי צוּה לֹא לַעֲשׂוֹת, וְלֹא שֶׁפְּשׁוּט¹¹ לֹא צוּה כְּלוּם.

י ו אליהוא (הגיגים) וַיֹּאמֶר מִשָּׁה אֶל־אֶהְיֶה וְלֹא־לְעֹזֶר וְלֹא־יִתְּמָר | בְּנֵיו רִאשֵׁיכֶם אֶל־תִּפְרְעוּ | וּבְגִדֵיכֶם לֹא־תִפְרְמוּ יֵשׁ פֶּה כְּמָה וְכְמָה שְׁלִישִׁים¹². מַעֲנִין הַשִּׁמּוּשׁ בִּלְגֵּרְמִיָּה, כִּי אֵינּוּ מִשְׁמֵשׁ הֶרְבֵּה חוּץ מִלִּפְנֵי רַבִּיעַ. הִיָּה אִפְשָׁר לַהֲטָעִים גֶּרֶשׁ בַּמָּקוֹם לְגֵרְמִיָּה, וְאִזּוֹ תִּלְשָׁא (גְּדוּלָּה) בִּבְנֵיו. (הַשְׁלֵמַת הַתְּמוּנָה אֵינִי מִשְׁאִיר לָכֵס כְּמוֹבֵן).
בְּחִירַת בַּעַל הַטַּעֲמִים דּוֹקָא בִּלְגֵּרְמִיָּה תְּלוּיָה בְּכְמָה דְּבָרִים, וּבְכָל זֹאת הִיא עֵינִן סְטִיסִיסְטִי.
רְאוּ אֶת 'מַעֲרֻכּוֹת מַקְבִּילוֹת' שֶׁל רַחֵל מִשִּׁיחַ.

י ח אליהוא (הגיגים) וַיִּדְבֹּר יִי אֶל־אֶהְיֶה לֹא־אֶמַר: חֲלוּקַת הַפֶּסֶק בְּזָקָף, לַעֲוֹמֶת וַיִּדְבֹּר יִי אֶל־מִשָּׁה לֹא־אֶמַר, שֶׁשׁ מַחֲלֹק בִּטְרָחָא.
לְמָהּ? כִּי הִתִּיבָה אַחֲרָן נַחֲשֶׁבֶת אֶרְוֹכָה מְדִי כְּדִי לַהֲסַתֵּפֵק בִּטְרָחָא. וְכִבְר דְּבָרָנוּ פֶּה עַל חֲשִׁיבוֹת אוֹרֵךְ הַתִּיבוֹת.

י א ב משה אוסי **זֹאת הַחִיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ:** בְּבִרְיָאָה נֹאמַר: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וְלַעֹף־הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה". וְנֹאמַר בַּמִּדְרָשׁ: "כִּיּוֹן עֲבָרָא אָדָם הָרִאשׁוֹן, כִּינֵס כָּל־בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וְהַעֲבִירָן לִפְנֵיו, אָמַר לוֹ: מָה שְׁמוֹתֵן עַל אֵלּוּ? וְאָמַר: לִזֶּה נָא לִקְרוֹתוֹ סוֹס לִזֶּה נָא לִקְרוֹתוֹ אֲרִי, וְלִזֶּה נָא לִקְרוֹתוֹ גַּמֵּל... אָמַר לוֹ: וְאַתָּה מָה שְׁמֶךָ? אָמַר לוֹ: אָדָם. אָמַר לוֹ: לְמָהּ? מִפְּנֵי שֶׁנִּבְרָאתִי מֵהָאֲדָמָה". עַפ"י הַמִּדְרָשׁ שֶׁמָּה עַל כָּל־חַיָּה מוֹתָאם לַתְּכוּנוֹתֶיהָ וְלַטְּבַעָה, וְהָאָדָם הָרִאשׁוֹן יָדַע לַתֵּת שְׁמוֹת עַמּוּרִים עַל־מַהוּת הַדְּבָרִים. כִּבְר מִבְּרָאשִׁית – הָעוֹלָם נּוֹצֵר כְּשֶׁקְרָאוּ לַדְּבָרִים בְּשֵׁם. לֹא הִיָּה אוֹר עַד שֶׁאֲלוֹהִים אָמַר אוֹר. וְלֹא הָיוּ יוֹם וְלֵילָה עַד שֶׁאֲלוֹהִים קָרָא לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ לֵילָה וְכֵד'. הָאָדָם בַּעֲצָמוֹ נּוֹצֵר כְּשֶׁהָאֵל אָמַר 'אָדָם', וּבַשְּׁלִיחוֹתוֹ נּוֹתֵן הָאָדָם שְׁמוֹת לַחַיּוֹת – וְכָל־דָּבָר שֶׁהוּא נֹתֵן לוֹ שֵׁם הֵפֵךְ לַנִּפְשׁ חַיָּה (!): וְהַקְב"ה אֵיִשָּׁר אֶת־מִתֵּן הַשְּׁמוֹת בְּאִמְרוֹ: "כָּל־אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ". מִתֵּן שֵׁם הוּא סִימָן שֶׁרָרָה וּמִמְשָׁלָה עַל הַדָּבָר; וּבַמִּקְבִּיל לֵה' הַשּׁוֹלֵט עַל הַנִּבְרָאִים וְעַל הַיְּקוּם, כִּךְ הָאָדָם נִצְטוּוּה לַרְדּוֹת

¹⁰ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=361>

¹¹ יֵשׁ נִטְיָה לְהוֹסִיף מִיָּלִים לֹא כָּל־כֵּךְ נַחוּצוֹת, הַמִּילָה "כֹּאִילוֹ" מוֹטַעֲמַת מַלְעִיל בְּשִׁיבוֹשׁ נִפְרָצָה בְּלִשׁוֹן הַדִּיבּוּר. גַּם "פְּשׁוּט" כְּתוּרָא הַפּוֹעֵל נֹרָא כֵּאֵן מִיּוֹתֵר.

¹² אַחֲרָן, בְּנִי, תִּפְרְעוּ.

בחיות, והוא הטביע את חותמו ע"י נתינת שמות (השם מבטא את תכליתו, 'לשם מה?'; וכשניתן לדבר שם הוא מתגדל ומתרומם כגובה ה...שמים)

אביגיל אמרה שמואל א כה כה **כִּי כְשֶׁמֶל כָּן־הָיָא** – ושמות החיות מורים על מהותן ותכונותיהן החיצוניות¹³: הסוס נקרא כן על שהוא עש וצוהל; והחמור – על שגופו מותאם לשאת חומר כבד, 'מחמירים' איתו; והרחל (הכבשה) – כי היא 'מרחלת' – הולכת ברגל¹⁴ (והרועה את הרחלים שמה – רחל); וכך הלאה. להלן ננסה להבין מדוע נקראו בעלי החיים כך ומהו הקשר בין השם לבין התכונה:

החיה – "חיתו ארץ" – אוכלות בשר וטורפות ונקראות **חיות** על כי יש בהן **חיות**, בריאות וגבורה. 2. **הבהמה** – מתארת בעלי חיים בעלי 4 רגליים, אוכלי עשב שאינם טורפים. בסורית פירוש השורש 'במה' הוא דבר רך, עדין; ובאמת השור, העשה, הסוס והחמור אין בהם אכזריות. 3. **הרמש** – רמיסה פירושה הליכה על גחון, והגוף כולו בארץ ורומס את הקרקע. 4. **השקן** – כינוי לחי טמא, תועבה או פיגול, כל **שקן** בהם נפש האדם. 5. **השרץ** – הוא סמל **לשריצה** וריבוי, כמו: "ישרצו וירבו", והוא בעל חיים שרץ ומתנועע על הארץ. 6. **העוף** – עיקר הוראתו: **לנופף**, להגביה רום ולפרוש כנפיים. הפס' "ועוף יעופף על הארץ" (בר' א' כ') – אין פירושו לעוף אלא 'למלא את הארץ בעופות'. 7. השורש 'דג' פירושו למלא ולכסות, ומכיוון שהם מרבים להשריץ, הם הפכו סמל לפריה ורביה – "יידגו לרוב" (ומאותו שורש גם הדגן). 8. **העורב** – "תלתלים שחורות כעורב" – ונקרא כך בגלל שחורותו מלשון 'ערב'. 9. **הפרס** – מעום ששובר ופורס את העצמות ואוכל את המת. 10. **התחמס** – כי הוא חומס על הקרקע צפורים וזוחלים בעודם חיים וטורף אותם, וי"א שהוא הבז. 11. **התנשמת** – על שם נשימתה הנשמעת כנחירה; והיא גם עוף וגם שרץ הקרוי בפינו 'זיקית'. 12. **הינשוף** – ע"ש נשיפתו בשעת רוגזה. 13. **החסידה** – כי עושה חסד עם חברותיה ומחלקת איתן את מזונה. 14. **האנפה** – מפני שמאנפת (רוגזת, בעלת אף וחרון) עם חברותיה. 15. **הדוכיפת** – 'שהודו כפאת', וזוהי כרבולתו. ויש מפרשים: דו' – בערבית 'בעל-כיפת'=בעל הכיפה. 16. **העמלף** – על שום מראהו – עמוף בכפות ידיו כמו במעטפת. 17. **הגמל** – אין כמוהו הגומל טוב לאדם: בשר, חלב, צמר, רכיבה, משא; ואפילו הגללים שלו להסקה ולחימום; והנקבה נקראת 'נאקה', כי היא מיניקה. 18. ממשפחת החגבים ('חגב' בערבית 'קסוליים', ע"ש צורת רגליו המיוחדת): א. **הארבה** – כי הוא מתרבה בכמויות גדולות. ב. **הסלעם** – בארמית פירושו 'בלע', ע"ש שהוא מזיק לצומח. ג. **החרגל** – מלשון 'חרג'=לדלג ולקפץ. 19. **השחף** – עוף המעדיף לחיות ליד החוף. 20. **הנץ** – 1. ע"ש הנוצות. 2. **ניצוץ** – שעניו נוצצות בחשכה; ואנשים המתקוטטים כמו הנץ נקראים **נצים**. 21. **הארנבת** – בחילופי אותיות, ע"ש שנוברת כל הזמן. 22. **החזיר** – אין יודעים מדוע הוא נקרא כך, אך חז"ל דרשו: "למה נקרא שמו חזיר שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל", שלעתיד לבוא ישתנה טבעו ויחל להעלות גרה, לפיכך יהא מותר¹⁵. 23. **הקָאָה** – על שום ראייתה החדה; והיא נקראת גם דאה/דיה/איה (משורש דאייה). 24. **בת הַיַּעֲנָה** – אולי היא מין אוח – המשמיע קול עמום, ומכאן שמה – משמיעה קול ענות; ובטעות מזהים אותה עם הנקבה של היען. 25. **הכוס** – כי יש מתחת לפיו מעין שק או כוס כדי למלאו במים או בדגים. 26. **הקאת** – ע"ש שהיא מקיאה את עצמות טרפה. 27. **השָּׁלַךְ** – שולה הוא דגים מן הים.

¹³ רבים מהדברים כאן הם על דרך הדרש, אבל לא נמנעתי מלהעתיקם.

¹⁴ יצטרך להגיע כאן לחילוף ח"ת בכ"ף המצוי בין מילים עבריות לערביות.

¹⁵ ראיתי מקשים על "מדרש" זה (מובא ברמ"ע מפאנו ואור החיים) הלוא היוצא מהטמא – טמא, ולא יועילו סימני טהרה.

28. הָרָחֶם – 'רחם' לשון אהבה ('ארחמך ה''), תה' י"ח ב – אוהב אותך¹⁶, מפני שהוא חי בלהקות. 29. החולד – 'חלד' פירושו לחפור ולכרות, וזו החופרת מתחת לאדמה נקראת 'חפרפרת'. 30. האנקה – שממית המשמיעה קולות הדומים לאַנְקָת חולה. 31. הכח – כי היא לטאה בעלת כח. 32. הלטאה – מלשון 'לוט' – לכסות ולהסתיר; באשר צבעיה מסתירים אותה בנוף הטבעי; ויש המבינים שורש זה כדבר המזדחל ומתפתל. 33. החומט – קרוב לשורש 'קמט'; לטאה 'מקומטת', עקלקלה. 34. העקרב, העכבר, העכביש – י"א שהם משורש קרוב עקב/עכב; ופירושהם לאחוז ולתפוש, באשר זוהי מלאכתם העיקרית.
(מי שאוכל כער – ישר ומאושר)

יא יג אליהוא (הגִּיגִים) וְאֶת־אֱלֹהֵי תִשְׁקֶצְו מִן־הָעוֹף
היינו מצפים לחלוקה אחרי 'תשקצו'. ראו למשל פסוק כא: אֶךְ אֶת־זֶה תֹאכְלוּ מִכָּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהָלֵךְ עַל־אֲרֶבֶע.
פה החלוקה כצפוי, כלומר אחרי 'תאכלו'. יתכן שהחלוקה אצלנו גורמת להזגשת "אלה", ולא אחרים. אך אינני מבין למה דרושה הזגשה כזאת.

היבטים לשוניים בתהלים קיט-ש

דקדוקי קריאה

קסא וּמְדַבֵּרָךְ: לפי הקרי הר"ש בשווא נע והטעם בכ"ף מלרע

קסג וְאֶת־עֵבֶה: וי"ו בפתח

קסה וְאִי־לָמוֹ: הטעם בלמ"ד, משום מה יש טועים להטעים את המ"ם

קסז וְאֶהְבֶּם: הוי"ו בקמץ ולא בשווא

קסא שָׁרִים רַךְ־פּוֹנִי חֲנָם וּמְדַבֵּרֶיךָ וּמְדַבֵּרֶיךָ פָּחַד לִבִּי:
כאן יש שימוש באות שי"ן השמאלית. בשאר המקומות במקרא על סדר אל"ף ביי"ת, כמדומה שהשימוש הוא רק בשי"ן הימנית¹⁷.

ראב"ע: הם המשתדרים, ולא פחדתי מהם רק מדברך.
רד"ק: שרי ישראל עם שאול או עם אבשלום ומדברך פחד לבי, יותר פחד לבי מדברך, שלא אעבור על אחת ממצותיך, יותר מפחדתי מהם. או פירוש, הם רדפוני וחשבו להוציאני מתורתך (שמואל א כו יט): לך עבוד אלהים אחרים, ואני בכל עת מדברך פחד לבי, ויראתי לעבור על התורה. ואם על דבר אבשלום יהיה פירושו כן, פחד לבי שאפול בידם, מדברך שאמרת לי (שמואל ב יב יא): הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך:

קסב שֶׁשׁ אֲנֹכִי עַל־אֶמְרֶתְךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: רש"י: על הצטחתך הצטחתי, ד"א על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין צה, ורבותינו לרשו על המילה שהיה דוד צבית המרחץ וראה

¹⁶ לא מדובר כאן על עתיד ממש, הכוונה 'אני אוהב אותך', גם 'רחמנא' יכול להתפרש 'האוהב' או 'אוהבנו' (תלוי אם המ"ם בפתח או בקמץ).

¹⁷ יש לדון איזו אות קודמת, הימנית או השמאלית. במזמור זה שלושה פסוקים בשי"ן שמאלית ובהם שני הראשונים. בספר השורשים של הרד"ק מקדים שי"ן ימנית. משום מה במילון אבן-שושן ובקונקורדנציה שלו מקדים שי"ן שמאלית. לא נתברר לי על שום מה.

עלמנו בלא ליאית ובלא תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערוס מכל מצות כיון שנסתכל במילה
שמה ואמר בלאו שש אנכי על אמרתך המילה שמתחלה נתנה במאמר ולא בדבור שנאמר
(בראשית י"ז ט) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמור:

ראב"ע: דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי רק ששתי באמרתך כאילו
נצחתי השרים ולקחתי שללם:

הרב מלבי"ם: וכן לא יצויר אצלי שמחה משום דבר בעולם, כי שש אנכי על אמרתך
כמוצא שלל רב שהיא השמחה היותר גדולה, וא"כ השמחה הגדולה גם היא תבטל
השמחה הקטנה:

קסג שְׁקָר שְׁנֵאתִי וְאַתְּ עֹבֵה תוֹרָתְךָ אֶהְבֵּתִי:

וְאַתְּ עֹבֵה כַךְ נראית מילה זו בכתר ארם צובה,

ובכ"י לנינגרד: שְׁקָר שְׁנֵאתִי עֹבֵה

משום מה בספרים הרגילים הו"ו בקמץ ניקוד המתאים לו"ו ההיפוך, ומתאים לזמן עבר של
ראשית הפסוק. מכל מקום הנוסח המדויק מכריע, והו"ו מנוקדת בפתח.

מבחינה פרשנית הרי גם שְׁנֵאתִי אינו דבר שקרה בעבר ואינו קורה עתה. דרך המקרא
להשתמש בפעלים גם לדברים הקורים עתה, ולפעמים שילוב "עבר" ו"עתיד" כאחד. למשל
תהלים כ ז עֲתָה יִדְעֵתִי כִּי הוֹשִׁיעַ אֱלֹהִים מִשִּׁיחִי וְעֲנָהוּ מִשְׁמִי קִדְשׁוֹ הַיְדִיעָה, הישועה והענייה כולן
בהווה וכן בכל מקום.

ראב"ע: שקר - מצות לא תעשה; תורתך אהבתי - מצות עשה:

קסד שִׁבְעֵי בְּיוֹם הַלֵּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפָּטִי צִדְקָךָ: המילה שִׁבְעֵי אינה מתפרשת מספר מדויק.
אבל רש"י מפרש על שבע ברכות קריאת שמע, וכן יש מדרשי חז"ל, יש דרשות אחרות
למספרי שבע אחרים. שחרית שתיס לפני קריאת שמע ואחת לאחריה ובערב שתיס לפניו ושתיס
לאחריה:

הערה. הברכות האלה מוזכרות במשנה ברכות א ד, אבל נוספה להן ברכה חמישית. וגם
הרמב"ם מזכיר אותה.

טור אורח חיים סימן רלו בערב מברך שתים לפניו ושתיים לאחריה ירושלמי רבי יוסי
בר בון בשם ריב"ל על שם שבע ביום הללתיך ומה שנוהגין להפסיק בפסוקים
ויראו עינינו וקדיש לפי שבימים ראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים
להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותיקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות
כנגד י"ח ברכותא שיש בתפלת ערבית ונפטרין בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית
בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון ומי"מ אין להפסיק בדברים אחרים ויש מן
הגדולים שנהגו שלא לאמורם כתב רב נטרונאי מדברי חכמים אין אומרים בערב אלא
שתים לפניו ושתיים לאחריה וכיון שהלכה כרב דאמר תפלת ערבית רשות תיקנו
האחרונים שאחר שאמר שומר את עמו ישראל לעד שאומר פסוקים שיש בהם זמירות
ושבח ולומר אחריהם ברכה ומפסיק בקדיש כלומר אסתיים תפלה הרוצה לצאת יצא.

בית יוסף אורח חיים סימן רלו כן כתב הרא"ש שם (סי' ה) וגם בתשובות (כלל ד סי' ו)
והתוספות (ד: ד"ה דאמר ר' יוחנן) כתבו ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים
אחר השכיבנו הואיל ותיקנו להו רבנן הוה להו גאולה אריכתא דתיקנו לומר זה שבתוך
כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבית הכנסת עד שיגמור כל אחד תפלתו וגם יש
באותם פסוקים שמונה עשרה הזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות ואגב שתיקנו לומר
אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו.... ומי"ש רבינו שיש מן הגדולים

שנהגו שלא לאמרם. כן כתבו שם תלמידי ה"ר יונה (ב: ד"ה ויש לשאול) שהיה נוהג הרמב"ן. וגם הרשב"א (ד: ד"ה מסייע ליה) כתב בשם התוספות שרבינו שמואל לא היה אומרם כל עיקר. אבל ה"ר יונה נתן טעם למנהג שבתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים שיש בהם שמונה עשרה הזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות וחותמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאים ואח"כ אף על פי שקבעו חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה כיון שמתחלה אדעתא דהכי קבעו חובה לא מיקרי הפסקה ע"כ דבריו וכך הם דברי רבינו וגם הגהות מיימוניות כתבו בפ"ז (תפלה אות ש) דכיון דתקנת חכמים הם כגאולה אריכתא דמו: אע"פ שהרמב"ם מביא פסוקים בסדר התפילה שלו, וכן יש פסוקים בסידורי ספרד נוספים כמו ליורנו, המנהג בארץ ישראל של עדות הספרדים והמזרח והמערב שלא לאמרם. גם מנהג האשכנזים בארץ ישראל שאין אומרים. מנהג תימן לומר את הפסוקים, אבל מי שחותם ב"ראו עינינו" אינו חותם בשומר ישראל וכן להיפך. במנהגי אשכנז מערב המובהק המתחדשים בא"י חידשו את אמירתם¹⁸. ברוב קהילות החסידים¹⁹ בחו"ל אומרים ברכה זו להוציא מנהג חב"ד וקרלין.

רד"ק: פעמים רבות, כי שבע אינו דוקא שבע, וכן, שבע כחטאתיכם (ויקרא כו, כא), שבע יפול צדיק וקם (משלי כד, טז), וכבר פירשנו זה בפתיחת זה המזמור. על משפטי צדקך, שהם ישרים וצדיקים, חללתיך עליהם פעמים רבות בכל יום, בכל עת שאזכרם:

קסה שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: תרגום: שלם סגי לרחמי אוריתך בעלמא הדין ולית להון תקלא לעלמא דאתי: פירוש זה הוא כמובן על דרך הדרש, שלום בעולם הזה ואין מכשול בעולם הבא. ראב"ע: והוא אחד מהם תורתך אהבתי ואין למו מכשול כמו שרים: אחד השלומים הרבים הוא המצוין כאן.

רד"ק: כי לעולם אוהבי התורה לא יכשלו, כי דרכם דרך ישרה ולעולם יהיו בשלום, כי הם מסתפקים במעט ששיגו מן העולם הזה, ולא ידאגו לכל מקרה, והנה להם שלום רב: הרב מלבי"ם: כבר בארו חז"ל (סוטה כ') שהתורה מגינה ומצלא מגינה מרע ומצלא מיצה"ר, ועז"א שלום רב לאוהבי תורתך היינו שלום מכל פגע ואין למו מכשול שאין חטא בא לידם.

קסו שְׁבַרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ וּמִצֻּתֶיךָ עֲשִׂיתִי: היש קשר בין הדלת לסוגר, כלומר בין תחילת הפסוק לסופו? רד"ק: שברתי לישועתך ח', ישועת הנפש. ומצותיך עשיתי, ולא לתוחלת גמול, אלא עשיתי אותם כמצותך עלי, וידעתי כי ישועתך תהיה לי, ואלה שברתי: הרב מלבי"ם: הגם שהמצוה אינה מצלת מיצה"ר, שברתי לישועתך שאתה תושיעני גם בזכות המצוה, כמ"ש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו

קסז שְׁמַרְהָ גִּפְשִׁי עֲדָתֶיךָ וְאַהֲבָם מְאֹד: ראב"ע: הזכיר המצות כאשר פירשתי גם הזכיר העדות לבדם והפקודים והעדות יחדיו:

¹⁸ יש מקהילות הנ"ל שעדיין חוששים ואינן 'מעזיזים' להוסיף את הברכה החמישית.
¹⁹ ולא מובן למה אותם חסידים בעלותם ארצה ישראל או בשהותם בה נמנעים מלאומרה.

קסח שְׁמַרְתִּי פְקוּדֶיךָ וְעִלְתִּיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נִגְדָּה: רש"י: אתה יודע כל דרכי.
ראב"ע: והטעם אני חייב לשומרם כי אתה רואה כל מה שיש בלבי וכל מעשי:
רד"ק: כמו (משלי ג, ו): בכל דרכיך דעהו, ואמרו רז"ל (אבות ב, יב): כל מעשיך יהיו לשם
שמים. והטעם, כי הם למדוני שיהיו כל דרכי נגדך:
הרב מלבי"ם: היינו המצות שנקראים פקודים שמעוררים הזכרון אל עדותך, כמו השבת
והמועדים שהם לזכרון על עדות החידוש והנפלאות, כי אני רואה שכל דרכי נגדך, ואתה
משגיח על כל דרכי בהשגחה פרטית.

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

**הכינום השנתי השמיני
של שוחרי לשון הקודש**

הכינוס יתקיים ביום חמישי, י"ז בניסן התשע"ד

בהנחיית הרב יואל קטן, ר"מ בישיבת שעלבים וראש מכון שלמה אומן

מושב א' 13:00 - 15:30	
ר' שמואל הר נוף, הרב דוד יוסף	פסקי הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל בסוגיות לשוניות
הרב הראשי לישראל, הרב דוד לאו	דברי ברכה
ר' משה אוסי	השפעת הערבית על העברית מימי החלוצים ועד ימינו
ד"ר אורי מלמד	ברכת האורח לבעל הבית בנוסח תימן: קורותיה וסממניה הלשוניים
הרב יוסף חיים מזרחי	קבלת הוראות האריז"ל נגד הדקדוק
פרופ' אשר לאופר	ממונשי קמץ בעדות ישראל
ת פ י ל ת מ נ ח ה 15:45	

מושב ב' 16:15 - 18:30	
ר' קהילת "דגל מחנה אפרים" סדילקאב, הרב אריה וואהל	כי ישאלך בנך מה זו
הרב דוד כוכב	כסיסת מצות, גזיזת שעירות וקציצת העומר
הרב אליהו לוין	סידורי אשכנז המתחדשים
הרב ד"ר אפרים הלבני	שמואל מ'טפורי במונה הלכתי
הרב יונתן יוסף	פסקים לשוניים של הגר"ע יוסף ובנו הרב יעקב זצ"ל
ר' אוריאל פרנק	הכרעות הגר"ע יוסף זצ"ל בנוסח התפילה

נודה לכם אם תפיצו בלוחות מודעות, ולחבריכם חובבי הלשון.

* ייתכנו שינויים בתוכנית *

הכניסה חופשית (עזרת נשים פתוחה), אנא אשרו השתתפותכם:

0587203297 (אוריאל)

info@maanelashon.org

נשמח לראותכם!

פסח שמח וכשר!

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: maanelashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺